

of Kazakhstan // Revista ESPACIOS. – 2018. - Vol. 39 (№ 27). – PP.11-30.

8 Есполов А.Т., Мадиев Г.Р., Бекбосынова А.Б. Экономические и правовые механизмы развития инвестиционных процессов в АПК РК // Проблемы агрорынка. - 2017. -№1.- С. 15-21.

9 Bekbosynova A.B. Development of horizontal type cooperation in the agricultural sector of the Republic of Kazakhstan //Проблемы агрорынка. – 2017. - №4.-PP.190-196.

Spisok literatury

1 Otchet o NIR po teme G-2012 «Proizvodstvennye funkcii v planirovanii i prognozirovanii sel'skohozyajstvennogo proizvodstva Respubliki Kazahstan» (jetap 2012. Promezhutochnyj), № gos. Registracii 0112RK001149. – Almaty, 2012. – 105 s.

2 Otchet o NIR po teme G-2012 «Proizvodstvennye funkcii v planirovanii i prognozirovanii sel'skohozyajstvennogo proizvodstva Respubliki Kazahstan» (jetap 2013 g. Promezhutochnyj), № gos. Registracii 0112RK001149. – Almaty, 2013. - 187 s.

3 Orlova I.V., Filonova E.S. Vybor jezkogennyh faktorov v model' regressii pri mul'tikollinearности dannyh // Mezhdunarodnyj

zhurnal priklad'nyh i fundamental'nyh issledovanij. – 2015.- № 5. – S. 108-116.

4 Statisticheskij ezhegodnik.-Almaty: Departament Statistiki Almatinskoj oblasti, Komitet po statistike MNJe RK, 2018. –134 s.

5 Osnovnye pokazateli proizvodstvenno-finansovoj dejatel'nosti Almatinskoj oblasti. Statisticheskij sbornik. – Almaty, 2017. –33 s.

6 Osnovnye finansovye pokazateli predpriyatij Almatinskoj oblasti 2010-2017. Statistika sel'skogo, lesnogo, ohotnich'ego i rybnogo hozjajstva. – Almaty: Departament Statistiki Almatinskoj oblasti, Komitet po statistike MNJe RK, 2018.- S. 20-28.

7 Bekbosynova Assel B., Madiev Galigan R., Akhmetov Kulmuhanbet A., Kerimova Ukiliai K.. Organization and parametric optimization of agricultural cooperatives in the Republic of Kazakhstan // Revista ESPACIOS. – 2018. - Vol. 39 (№ 27). – PP.11-30.

8 Espolov A.T., Madiev G.R., Bekbosynova A.B. Jekonomicheskie i pravovye mehanizmy razvitija investicionnyh processov v APK RK // Problemy agrorynka. - 2017. -№1.- S. 15-21.

9 Bekbosynova A.B. Development of horizontal type cooperation in the agricultural sector of the Republic of Kazakhstan //Problemy agrorynka. – 2017. - №4.-PP.190-196.

СТАМП 06.52.01

ӘОЖ 338.246

ЖОБАЛЫҚ ТӘСІЛ ТҰРҒЫСЫНАН ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІПТЕСТІГІ

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН С ПОЗИЦИИ ПРОЕКТНОГО ПОДХОДА

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN IN TERMS OF THE DESIGN APPROACH

А.Р. СОЛТАНҒАЗИНОВ*¹

PhD докторы, қауымдастырылған профессор

М.А. АМИРОВА¹

PhD докторы

Г.К. ИСЕНОВА²

PhD докторанты

¹Иновациялық Еуразия университеті, Павлодар, Қазақстан

² «Адам» университеті Бішкек қаржы және экономика академиясы, Бішкек, Қырғызстан

aibek.soltangazinov@yandex.ru

А.Р. СОЛТАНҒАЗИНОВ¹

доктор PhD, ассоциированный профессор

М.А. АМИРОВА¹

доктор PhD

Г.К. ИСЕНОВА²

докторант PhD

¹ Иновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан

ша ғылыми негізделген ұсыныстарды әзірлеу болып табылады.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің табыстылығының маңызды құрамдас бөлігі – бұл бизнес, келісімшартты іске асыру процесінде жобаны басқару әдістерін қолданады, түпкілікті нәтижеге қол жеткізуге бағытталған заманауи технологиялық шешімдерді қолданады. Үкімет пен бизнестің өзара әрекеттесуін сипаттайтын бұл экономикалық құрал біріктіру әрекеті мен тәуекелдерді бөлісудің негізгі қағидасына негізделген.

Жаһандану жағдайында пайда болатын жаңа экономикалық қатынастар құрылымдық өзгерістердің жүзеге асырылуын және мемлекеттік және жеке секторлардың өзара әрекеттесу нысандарын жетілдіруді анықтайды. МЖӨ елеулі уақыттан бері дамыған елдерде әлеуметтік-экономикалық сипаттағы көптеген мәселелерді шешіп қана қоймай, мемлекеттік қызметтердің сапасын арттырып, сондай-ақ мемлекеттік секторға бизнестің, инновациялар мен ресурстардың жинақталған басқарушылық тәжірибесін жұмылдыруға мүмкіндік беретін маңызды артықшылықты дәлелдеді.

МЖӨ негізгі артықшылықтары:

- мемлекеттік сектор үшін – объектілерге қызмет көрсету мен пайдалану бойынша ұзақ мерзімді шығындарын қысқарту; ұзақ мерзімді және күрделі жобалардағы мемлекет үшін тәуекелдің құны төмендейді; тиімсіздік мәселесін жояды;

- меншікті сектор үшін – жобаны іске асыруда мемлекеттің әкімшілік және саяси көмегі; мемлекетпен тәуекелдерді бөлісу; ең төмен табыстылық пен салынған қаражаттарды қайтаруда мемлекет тарапынан кепілдік беру;

- халық үшін – арзан баға бойынша қолжетімді және жоғары сапалы қоғамдық қызметтер.

Қазақстандағы МЖӨ институтының кеңінен дамуы мемлекеттік активтерді кеңейтуге, оның экономикалық жүйесіндегі жаңа құрылымдарды құруға және тұтастай бизнес пен елдің бәсекеге қабілеттілігіне оң әсерін тигізетін жеке инвестициялардың келуін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, МЖӨ-ні тиімді дамытудың өзекті мәселелері ғылыми қоғамдастыққа терең және жан-жақты түсіну міндетін қойып отыр. Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының МЖӨ-нің маңызды рөлі мен маңызы осы зерттеудің өзектілігіне себеп болды.

Дамыған елдердегі МЖӨ дамытудың тарихи тәжірибесін талдауда мемлекеттік

және жеке серіктестер арасындағы ынтымақтастықтың ауқымы әртүрлі екенін көрсетеді. ЭЫДҰ елдерінің арасында МЖӨ дамытудағы көшбасшылары – Ұлыбритания, АҚШ, Франция және Германия [1]. PFI мақсаты – инфрақұрылымды дамытуға жеке инвестицияларды жұмылдыру. Австралияда МЖӨ әлеуметтік-экономикалық салада инфрақұрылымдық жобаларды дамыту маңызды құралы болып табылады [2].

Бұл құжаттар Австралия аумағында да, барлық МЖӨ жобаларына да қолданылады, сондай-ақ мемлекеттік және жеке секторларға мемлекеттік қызмет көрсетудің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл құжаттар жобаларды практикалық іске асырудың, соның ішінде жобаларды басқару құралдарын қолданудың ең жақсы әдістерін пайдалануды және МЖӨ инфрақұрылымдық жобаларына қойылатын талаптарды егжей-тегжейлі анықтайды.

Еуропалық одақ елдері бойынша МЖӨ шеңберінде салынған қаражат көлемі бойынша салалық бөліністерді талдау бұл нарық көлік пен денсаулық сақтау саласында жеткілікті түрде дамығанын көрсетеді, оның тартымдылығы инвестицияларды қайтарудың кепілді шарттарымен байланысты [3].

Тараптардың қосымша мүдделерінің болуы МЖӨ дамытуға ықпал етеді, яғни ол ЕО елдерінің маңызды әлеуметтік-экономикалық проблемаларын шешу мен инвестицияларды қосымша жұмылдырудың тартымды институционалдық механизмі болып табылады.

Осылайша, шетелдік тәжірибені талдау мемлекеттік сатып алуларды жүзеге асыру мен мемлекеттік тапсырыстарды орналастырудың дәстүрлі тәсілдерімен салыстырғанда МЖӨ бірқатар маңызды артықшылықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Олардың ішінде:

- баға факторын ескере отырып, маңызды белгілер көрсеткіштері, сапа сипаттамалары мен тәуекелді төмендету, МЖӨ пайдалануына басқару шешімдерін қабылдау кезінде қоғамның тиімділігі мен оң әсерін анықтау үшін негіз болып табылады;

- қоғамдық сектор үшін серіктестік инновациялық даму үлесін ұлғайтуға мүмкіндік береді, өйткені бизнес, өзінің экономикалық сипаты бойынша нарықтық қағидаттарға негізделген, инновацияларға ұмтылады және бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында прогрессивті техникалық және технологиялық процестерді қолданады;

Бұдан басқа, МЖӘ-дегі халықаралық тәжірибе көрсеткендей, теңдестірілген әдіс шығындар мен тәуекелдерді анық бөлуге негізделген. Осы тәсілді қолдану МЖӘ жобаларын іске асыруда мемлекеттік қолдау шараларын тиімді және мақсатты қамтамасыз ету үшін ең ұтымды, негізді және тиімді қағидаларды анықтауды талап етеді [қараңыз 2].

Зерттеу ішкі нормативтік базада осы көрсеткіштерді есептеудің қазіргі заманғы әдіснамалық реттемесі жоқ, яғни «баға-сапа» критерийінің шекті (рұқсат етілген) мәндері, ол тұтастай алғанда МЖӘ жобаларының тиімділігін дұрыс бағалауға теріс әсерін тигізуі мүмкін. Сонымен қатар, шетелдік тәжірибеде МЖӘ жобаларының тиімділігін бағалау тиімді әдістерді қолдануға негізделген қатаң талдауды және салмақты шешімді жасауды көрсетеді, соның ішінде Value for Money (VfM) - кеңінен қолданылады – бағалаудың әдісте-мелік және ақпараттық базасы, ол пайдалы және шығындар арақатынасы бойынша МЖӘ нақты жобаларының сандық және сапалық белгілерін көп нұсқалы жалпылама талдауы болып табылады.

МЖӘ жобаларын жоспарлау кезінде маңызды сәт олардың тиімділігін дұрыс бағалау болып танылады. Көбінесе жобаларды бағалау әдістемелерінде дәстүрлі тәсілдерді қолданады, олар нәтижеліктің өртүрлі түрлерін бағалаудың жеке құралдарының үйлесуі болып табылады. Осыған байланысты бағалау әдістерін жетілдіру маңызды болып саналады.

Өйткені олар бір жағынан, тек бизнес мүдделерімен ғана шектелмеуі керек, екінші жағынан, олар экономикалық жобаны іске асырумен қатар әлеуметтік шығындарды және жалпы әлеуметтік төлемдерді есептеу және бағалау кезінде жүзеге асырылатын мемлекеттің ғана мүдделерін ескере отырып ерекшеленуі керек.

Бұл, өз кезегінде, мүдделі тараптардың қажеттіліктері мен үміттерін барынша қанағаттандыруды қамтамасыз етеді. МЖӘ нақты жобасының тиімділігін бағалаудың прогрессивті әдістемесі мұқият талдауды және коммерциялық және қоғамдық тиімділікті барабар бағалауды ескеруі тиіс.

Серіктестіктің құндылығын дұрыс бағалау МЖӘ жобаларын жоспарлаудағы маңызды аспект болып табылумен бірге оларды жүзеге асыру перспективаларын, орындылығы мен тиімділігін анықтайды.

Дамыған елдерде жеке инвесторларды кеңінен жұмылдыру және жобаларды ойдағыдай іске асыру үшін институционал-

дық ортаны дамытуға барынша назарын аударады. Жинақталған ғаламдық практикалық тәжірибе кейбір жобаларды ойдағыдай іске асыру мүмкіндігін көрсетіп отыр:

- ◆ жобалар құрылымын дұрыс өңдеу;
- ◆ тиімді үйлесімділік;
- ◆ конкурстық іріктеу мен сатып алу ашықтығы.

Осыған байланысты мемлекеттік сектордың рөлін трансформациялау және мемлекет пен бизнестің серіктестік саласына дәстүрлі өзара әрекеттесу тәсілдерінен ауысу МЖӘ дамытуға ықпал ететін арнайы институттарды құруда көрініс табады.

МЖӘ тетіктері тәжірибесіндегі қолдану артықшылықтары:

- біржолғы бюджеттік жүктемені азайту;
- мемлекеттік және жеке серіктестер арасында өткізілетін МЖӘ жобаларының тәуекелдерін бөлу;
- мемлекеттік сегменттің жауапкершілігі саласында халыққа көрсетілетін қызметтердің сапасын түбегейлі жаңа түрлендіру;
- мемлекеттік қызметтерді көрсетудің дәстүрлі жүйесімен бәсекелесу мүмкіндігі;
- орта және ұзақ мерзімді серіктестікке байланысты қызметтерді ұсыну тұрақтылығы әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін болашақ жоспарлау үдерісін жеңілдетуге мүмкіндік береді;
- мемлекеттік қызметтер көрсетудегі шығындардың ашықтығы негізінде қамтамасыз етілетін «баға-сапа» коэффициентін жақсарту.

МЖӘ-нің институционалды инфрақұрылымы кәсіби кадрлық қамтамасыз ету жағдайында МЖӘ даму үрдісіне күмәнсіз оң әсерін тигізеді. Бұл мәселе бүгінгі күні өзекті, МЖӘ мемлекеттік сектордағы мамандар үшін жаңа құрал болып табылатындықтан, белгілі бір практикалық дағдылар мен білімді қалыптастыруды талап етеді.

Осыған байланысты, МЖӘ жобаларын экономикалық сараптамасын сапалы жүргізу үшін МЖӘ саласындағы МЖӘ жобаларын сараптау тек қана сертификатталған сарапшылармен жүзеге асуы тиіс, немесе тиісті сертификаттың болуы және аттестаттау, тағылымдама бойынша біліктілік талаптарын белгілейтін қызметтің лицензияланған түрлері бізбен ұсынылды.

Бұл үшін жобалық менеджмент дағдылары бар МЖӘ мәселелері бойынша сарапшы, мамандарды дайындайтын өкілетті заңды тұлғаны анықтау қажет. Сондай-ақ, бұл ұйым тиісті үлгідегі куәлікті беруді жүзеге асыру керек.

Зерттеу нәтижелері бойынша дамыған елдерде МЖӨ схемаларын қолданудың белсенділігі мен сәттілігіне әсер ететін негізгі факторларды жүйелендіру жүргізілді:

- елдегі экономикалық жағдайдың тұрақтылығы;

- МЖӨ саласындағы заңнамалық механизмдердің тиімділігі;

- барлық рәсімдердің ашықтығы мен айқындылығы;

- әлеуметтік-экономикалық, саяси тәуекелдердің ең төменгі деңгейі;

- жеке қаржы бастамаларын тиімді мемлекеттік қолдау.

Халықаралық тәжірибе әртүрлі әріптестіктен алынған сабақтар міндеттерді нақты бөлуді, есептемені бекіту, ресурстармен ауысу және жоғары нәтижеге жету үшін мемлекеттік және меншікті ұйымдар арасындағы тәжірибе мен ресурстармен алмасуды талап етеді [8].

ЕО-ның заңнамалық базасы маңызды аспектіні қарастырады, яғни ол мемлекеттік және жеке серіктестер арасындағы өзара іс-қимылдың тиімді схемасын дұрыс шешім қабылдау мен қамтамасыз етуде айрықша құрамдас бөлігі болып табылады – бұл дәлелділік, оған деген жауапкершілік серіктестіктің бүкіл өмірлік кезеңінде жобаны әзірлеуден аяқталуына дейін мемлекеттік орган жауапты. МЖӨ-нің нақты нысандарын таңдау өзара әрекеттесудің басқа нысандарынан айырмашылығы VFM талдау негізінде жүргізілетін тиімділіктің оң бағасы шартында дәлелді болып табылады.

Осы тұжырымдамалық ұстанымға сүйене отырып, біздің ойымызша, мемлекет органдарының қызметінде кәсіби деңгейде оны белсенді қолдану және тиімділігін бағалаудың жоғарыда көрсетілген әдістері МЖӨ дамытудың отандық тәжірибесінде бейімделу қажеттілігін қарастыру қажет. Ұсынылған тәсіл мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесу технологиясында ұқсас стандарттарды енгізумен шектелмейді.

Мемлекеттік қызметтермен осы стандарттарды кәсіби меңгеру үшін жобалық басқару саласында ауқымды білім беру шараларын жүргізу қажет. Сондықтан мемлекеттік органдар жағынан МЖӨ қажеттілігі ресми сипатқа ие: жеке бизнесті қолдануда заңдарды терең біле алатын, тәжірибелі, құзыретті, бизнеске бағдарланған отандық менеджерлерге тапшылығы бар [9].

Сондықтан МЖӨ жобаларын тиімді бағалауда үдемелі саласында құзыреттілік мемлекеттік құрылымдары тиісті қызметкерлерінің кәсіптік қызмет саласында ескерілуі тиіс.

Іс жүзінде қолданыстағы жобаны іске асыруға бағытталған барлық ресурстардың (нәтижеге қол жеткізілген) және тиімді, табысты іске асырылуын (күтілетін нәтиже) іске асыруға жұмсалатын шығындар арасындағы корреляцияның төмен деңгейін төмендету мақсатында тәуекелдерді дұрыс бөлуді қамтамасыз ету қажет. Жобаларды қаржыландырудың теориялық тұжырымдамалары тәуекелдерді басқаруды жетілдіру процесінде маңызды рөл атқарады.

Осыған сүйене отырып, мемлекеттік және жеке серіктестермен өзара іс-қимыл жасағанда тәуекелдер оларды жақсы басқаратын тараппен байланысты болуы керек. Бұдан басқа, МЖӨ жобаларының тиімді және құрылымдық құрылымы мемлекеттік секторда жеткіліксіз жаңа дағдыларды қажет етеді. Мұнда бірінші кезекте жобалық ойлау туралы айтылады, өйткені жобаларды басқару құралдары оң нәтиже мен жобаларды іске асырудағы мақсаттарға қол жеткізу мүмкіндігін арттырады. Осыған байланысты мемлекеттік қызметкерлердің жобаларды басқаруды кеңінен қолдану маңызды.

Осылайша, ұсынылған ұсынымдар МЖӨ дамытудың әртүрлі аспектілерін жақсартуға бағытталған, себебі мемлекеттік және жеке секторлар арасындағы экономиканың әртүрлі салаларындағы, оның ішінде агроөнеркәсіп кешеніндегі ынтымақтастықтың жаңа парадигмасын қалыптастырудағы негізгі міндет МЖӨ жобаларын тиімді және табысты іске асыруды қамтамасыз ету болып табылады.

Тұжырымдар.

Жасалған зерттеу нәтижесі бойынша келесі қорытындылар жасауға болады:

1. Дамыған елдердің тәжірибесін шолу және жасалған талдау жобалық басқару негізінде МЖӨ жобаларын іске асыруда жоғары әлеуметтік-экономикалық қайтарымы мен экономикалық мақсаттылығын көрсетеді.

2. МЖӨ жобаларын кеңінен қолдануды детерминдендірілген негізгі факторлар жүйеленген.

3. МЖӨ инновациялық қызметті күшейтуге және қоғамдық қызметтерді көрсетуге барынша тиімді әсер етуге ынталандырады, өйткені бәсекелестік ортада жеке серіктес нәтижеге қол жеткізу үшін жақсы жағдайларды ұсынады.

4. Қазіргі уақытта Қазақстанда МЖӨ институтын дамыту белсенді түрде қалыптасып жатыр. Сонымен бірге, отандық заңнаманы талдау және жобаны жоспарлау практикасы бірқатар жеке мәселелердің